

μουσικῆς τοῦ Συντάγματος, ἔπρεπε ν' ἀψηφίσῃ τὰς ἡκονισμένας γλώσσας ὁλοκλήρου προληπτικῆς κοινωνίας.

Δὲν θέλω νὰ εἶπω ὅτι τὰ ἀνέκδοτά μου ταῦτα ἀπορρέουν ἐξ ὧλων τῶν ἐπαρχιακῶν πόλεων, ἀλλὰ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον προέρχονται ἐκ τῶν περισσοτέρων, ἄλλως δὲ οὐδεμίαν μορφήν ἀποδίδουσιν εἰς ἡμᾶς, τοὺς σημερινοὺς ἐπαρχιώτας, ἀφοῦ τοσαύτην ἐπίδοσιν ἔχομεν δεῖξαι πρὸς τὴν μουσικὴν. Τοῦλάχιστον τοῦτο, θὰ ἔπραττε σφάλμα ἀσύγνωστον, ὅστις ἤθελε μᾶς τὸ ἀμφισβητήσῃ, προσκρούων πρὸς αὐτὴν τὴν πραγματικότητά. Τίς, παρευρεθείς ποτὲ ἔστω καὶ εἰς μίαν τῶν κατὰ Πέμπτην καὶ Κυριακὴν συγκεντρώσεων μας πέριξ τῆς ἀνακρουούσης μουσικῆς τοῦ Συντάγματος μας, εἴτε ἐν μέσῳ μικρᾷ χαλικοστρώτου πλατείας πλατισομένης ὑπὸ ἐλίγων καχεκτικῶν δενδρυλλίων, ἢ εἰς τὴν παραθαλασσίαν, ἐκεῖ ὅπου σκορποῦν τοὺς ἀφρούς τῶν τὰ κύματα, καὶ ἀνοίγουν τὰ πετρά των οἱ λευκοὶ γλάροι τῆς θαλάσσης, δὲν αἰσθάνεται τῶρα ἀληθὴ σπαρχμὸν διὰ τὴν σκληρὰν στέρησίν μας; Ἡ περιεκτικὴ ἐκείνη εἰκὼν τῶν ἡθῶν, τῆς ζωῆς, τῶν τρόπων μας, θ' ἀποσβεσθῇ πλέον ἐκ τοῦ μέρους ἐκείνου. Θὰ λείψουν αἱ γλυκαῖαι ἐκεῖναι προσδοκίαι, πῶς νὰ ἐμφανισθῇ ἕκαστος ἐξ ἡμῶν ἀναμέσον τῶν συμπολιτῶν του μὲ τὸ κομψότερον ἔνδυμα, μὲ τὸν πλέον ἐπιτηδευμένον τρόπον. Τὸ μικρὸν ἐκείνο καφενεῖον, τὸ ὅποιον ἐξήπλου κατὰ τὰ ἀλησμόνητα ἀπογεύματα τοὺς πολυαριθμοὺς ξυλίνους πάγκους του, καὶ τὰς πολυαριθμοτέρους καρέκλας του, προσελκῶν ἐκεῖ τὴν ζωὴν καὶ τὸν θόρυβον, θ' ἀπομείνῃ ἐρημητικῶς κλεισμένον εἰς τὸ μέλλον, καὶ τὰ κίονα, καὶ αἱ ἐξέδραι, θὰ ἐγκαταλειφθοῦν εἰς τὴν τύχην των. Οὔτε παρελάσεις ἐπιδεικτικαὶ καὶ πλέον ἀπὸ τοὺς ἀνωτέρους ὑπαλλήλους τῆς πόλεως, ἀπὸ τὸν νομάρχην καὶ τοὺς γραμματεῖς του, ἀπὸ τοὺς δικαστάς, τοὺς εισαγγελεῖς, τοὺς δικηγόρους τοὺς πολυαριθμοὺς καὶ τοὺς πολυσχόλους, ἀπὸ τοὺς ἱατροὺς τοὺς σοδαροὺς καὶ τοὺς πολυστόφους, ἀπὸ τοὺς σκυφτοὺς δασκάλους, καὶ τοὺς σκεπτικοὺς καθηγητάς, ἀπὸ τοὺς πυκνοὺς ἐμίλους μαθηταρίων καὶ ἀέργων. Οὔτε ἐπιδείξεις πλέον γυναικείων ἐσθήτων, προσερχομένων ἀπὸ τὴν πρωτεύουσαν, οὔτε ἀνταλλαγαὶ βλεμμάτων διαπύρων, οὔτε μειδιάματα προκλητικὰ, οὔτε πρῶτοπαψιμυθιωμένα, οὔτε ψελλισμοὶ γαλλικῶν ἡρωηρισμένων, οὔτε κομπλιμέντα τρυφερά, οὔτε ἔρωτες τῆς στιγμῆς, οὔτε χρόνιοι ἄλλοι, οὔτε χαιρετισμοὶ τυπικοὶ καὶ ὑποκλίσεις ἐδαφιαῖαι, οὔτε κόκκινα φέσια διαχρυσίζόμενα μὲ μαῦρα καπέλλα, οὔτε συγκινήσεις καὶ ἐκστάσεις, οὔτε σφοδρὰ συζητήσεις, ἂν ἡ μουσικὴ παίζῃ Νόρμαν ἢ Τράβιατον, οὔτε ἀναφωνήσεις θαυμασμοῦ — Τί τρέλλα! τί μαγεῖα! τί ὠραῖα! — οὔτε εἰρωνεῖται καὶ μυκτηρισμοὶ διὰ τὸ φόρεμα τῆς μιᾶς καὶ τὰ γυαλιὰ τοῦ ἄλλου, οὔτε συριγμοὶ χειλέων καὶ κινήσεις κεφαλῶν, καὶ παλμοὶ ῥάδων ρυθμιζομένων μὲ τὸ ἀνακρουόμενον μέλος, οὔτε χροταλισμοὶ στρατιωτικῶν σπαθῶν, οὔτε κολπώσεις λευκῶν ποδιῶν παντοπωλῶν τυχαίως διερχομένων ἀναμέσον τοῦ περιπατοῦντος φιλομούσου πλήθους, οὔτε φωναί, οὔτε γέλωτες, καὶ ἀκράτητοι φλυαρίαι. Οὐδὲν ἐξ αὐτῶν τῶν συνηθισμένων, τῶν στερεοτύπων φαινομένων τῆς μουσικῆς συγκεντρώσεώς μας ἐν τῷ μέλλοντι. Ἀπλουστερὰ θὰ καταστήσῃ ἡ ζωὴ μας, μονοτονώτερος ὁ περιπατὸς μας, ἀνυποφορώτερος ἢ ἐπαρχιακὴ πληθὺς μας. Πόσον εἴμεθα ἄξιοι λύπης, καὶ ὅσοι μάλιστα ἐξ ἡμῶν κατέστημεν ἐκ τῆς μακροχρονίου ἐπιδράσεως τῆς μουσικῆς τοῦ Συντάγματος, μανιώδεις λάτραι τῆς εὐγενοῦς αὐτῆς θεότητος. Ἀλλ' οὕτως ἠθέλησαν οἱ πατέ-

ρες τοῦ Ἔθνους· οὕτως ἀπαιτεῖ ἡ σκληρὰ ἀνάγκη τῆς οἰκονομικῆς κρίσεως, τῆς ὁποίας ὁ ἀντίκτυπος ἔθιξε καὶ τὴν καλλιτεχνικὴν ψυχὴν μας, ἐπιβάλλων καὶ εἰς αὐτὴν ἀκόμη λιτότητα, μουσικὴν νηστειάν, ὅπως τὴν ὠνόμασεν εἰς συμπολίτης μου. Ὑπομονὴ λοιπόν, ἕως νὰ ἔλθῃ, — τίς οἶδε πότε! — μουσικὸν πάσχα.

ΕΠΑΡΧΙΩΤΗΣ

Αἱ παρὰ τὴν Πνύκα ἀνασκαφαί¹

Τὸ παρὰ τὴν Ἑνεάκρουον ἔδαφος εἶνε γόνιμον νέων ἐκάστοτε εὐρημάτων ἀξιολόγων. Μεταξὺ τῆς σημερινῆς ἀμαξίτης καὶ τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ (μεταξὺ Α καὶ Δ τοῦ ἐν τῷ προηγούμενῳ φύλλῳ σχεδιογραφήματος) ἀνεφάνη περὶ τὸ στόμιον φρέατος κατακεχωσμένου λιθόστρωτον καὶ ἐν μιᾷ γωνίᾳ αὐτοῦ ψηφιδωτὸν Ρωμαϊκὸν καλῶς διατηρούμενον καὶ πολὺ εὐμορφον, παριστάνον γυναῖκα ὀχουμένην ἐπὶ γρυπῶς, τοῦ γνωστοῦ μυθολογικοῦ πτηνοῦ. Παρὰ τὸ φρέαρ τοῦτο κεῖται (οὐχὶ κατὰ χώραν) μέγας πώρινος ὀγκόλιθος, ὅστις κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἀνήκειν εἰς αὐτὴν τὴν Ἑνεάκρουον. Πραγματικῶς ἂν υποθέσωμεν ὅτι ἡ κρήνη ἀποτελεῖτο ἐκ στοᾶς ὀριζοντίας καὶ δύο καθέτων ἐκατέρωθεν, ὁ λίθος οὗτος θὰ ἤρμοξε κάλλιστα εἰς μίαν τῶν γωνιῶν, διότι ὅχι μόνον σφῶς ἐπ' αὐτοῦ διακρίνεται ἡ ἐπιφάνεια, εἰς ἣν προσηρμόζετο ὁ ἕτερος ἐκ τῆς γωνίας λίθος (Anschlussfläche), ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπὶ τῆς μιᾶς πλευρᾶς λοξῶς λελαξευμένη ὑδρορρόη, ἥτις ἔφερε τὸ ὕδωρ εἰς τὸν κρουόν. Ἡ πρὸς τὴν στοᾶν ἐπιφάνεια τοῦ λίθου φέρει λεπτὸν στρεβλὸν στρώμα ἀμμοκονίας καὶ τὸ σπουδαιότερον: ἐπ' αὐτοῦ ἐπικάθηται ἕτερα στρώματα ἀλλεπάλληλα σχηματισθέντα προφανῶς ἐκ τοῦ καταρρέοντος ὕδατος, ὡς συμβαίνει τοῦτο σὺν τῷ χρόνῳ καὶ εἰς τοὺς ὑδραγωγούς σωληνας, ἢ ἐσωτερικῇ τῶν ἐποίων ἐπιφάνεια ἀποκτᾷ τοιοῦτοτρόπως τὸ παρ' ἡμῖν λεγόμενον πουρί (γερμαν. Sinter). Ὁ πώρινος λίθος ἦτο τὸ σύνθηος οἰκοδομίας ὕλικὸν ἐπὶ τοῦ Πεισιστράτου, τὸ μέγεθος δὲ τοῦ εὑρεθέντος μαρτυρεῖ ὅτι ἀνήκειν εἰς σημαντικὸν τι οἰκοδόμημα, καὶ τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο προφανῶς δὲν ἦτο ἄλλο τι ἢ κρήνη, ὡς ἐκ τῶν σημείων τοῦ λίθου ὁλόν γίνεται, κρήνη ἀνταξία τοῦ μεγάλου ἐκ πωρίων ὀγκολίθων ὑδραγωγείου Β καὶ δι' αὐτὸ προωρισμένη, ἡ κρήνη βεβαίως ἢ Ἑνεάκρουος.

Καὶ παρὰ τὸν βράχον τῆς Πνύκος ὑπὸ τὴν δεξιανήν Α δύο καθαρίζόμενα νῦν τετραγωνικά (6 ποδ. ἑλλ.) ὀρύγματα εἶνε προσσχῆς ἄξια. Πρῶτον μεταξὺ τῶν χωμάτων, δι' ὧν ἐπληρώθησαν ταῦτα, δὲν εὐρέθησαν θραύσματα ἀγγείων, ὡς συνήθως, διότι τὰ χωμάτα ταῦτα δὲν εἶνε χυτὰ (Schutt), ἀλλ' ἐξήλθησαν ἐκ τοῦ φυσικοῦ ἐδάφους ὅταν εἰς μεταγενεστέρους χρόνους ἐσκάθη, καθὼς προανέφερα, βαθυτέρᾳ ἢ δεξιανῇ Α. Δεύτερον, εἰς μέτρων τινῶν βάθος εἰς τὸ ἐν μὲν ὄρυγμα εὐρέθη ἐκ τοῦ βράχου τῆς Πνύκος ἐξερχομένη ὡς τις ὑπόνομος, ἐξ ἧς ἀμέσως ἐξέδραμε πηγὴ μικρὰ ὕδατος. Τὸ δὲ ἕτερον ἐγγὺς ὄρυγμα δεικνύει εἰς τὸν πυθμένα εὐρύτατον κατασκευασμὰ ὥστε δοχεῖον,

(¹) Ἰδὲ σελ. 27.

οὗ ἡ περιφέρεια σχηματίζεται ἐκ παχείων κεράμων. Ἡ σκαφή θὰ δεῖξῃ διατὶ ὁ πυθμὴν τοιοῦτοτρόπως ὡς δοχεῖον ἐσχηματίσθη. Ἀλλ' ἀναμφίβολον φαίνεται ὅτι τὰ ὀρύγματα ταῦτα καὶ αἱ ὑπόνοιαι, αἱ εἰσχωροῦσαι εἰς τὸν μαλακὸν τῆς Πυλῆς βράχον, ἓνα μόνον σκοπὸν εἶχον, νὰ ἐκμαστεύωσι δηλονότι καὶ περισυνάγωσιν εἰς πηγὴν ὅσα ὕδατι ἡδύνατο ἐνταῦθα νὰ περισυναχθῶσιν ἐκ τῶν ὑδροφόρων φλεβῶν τῆς γῆς. Πρὶν δὲ μακρόθεν διοχετευθῇ ὕδωρ καὶ κτισθῇ μετὰ τοῦ μεγάλου Πεισιστρατείου ὑδραγωγείου **Β** ἡ Ἐννεάκρουρος, γνωρίζομεν ὅτι οἱ κάτοικοι τῶν παναρχαίων Ἀθηνῶν ὑδρεύοντο ἐνταῦθα ἐκ τῆς Καλλιρρόης πηγῆς. Τὸ ἔδαφος τῶν περιστοιχιζόντων τὰς Ἀθήνας βραχυδῶν λόφων γεωλογικῶς εἶνε γνωστόν. Ἡ μὲν ἐπιφάνεια αὐτῶν ἀποτελεῖται ἐκ στερεοῦ βράχου, ὑπ' αὐτὸν ὅμως κεῖνται στρώματα πολλὰ μαλακώτερα καὶ ὑγρὰ, ἅτε διαχωρητὰ ὑπὸ τοῦ ὕδατος, ὅπερ διὰ τῶν σχισμῶν τοῦ ὑπερκαιμένου στερεοῦ φλοιοῦ καθίζανει εἰς αὐτά. Διὰ τοῦτο εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Λυκαβητοῦ πανταχοῦ δύνανται νὰ διορυχθῶσι φρέατα καὶ ποτε τοσαῦται πηγαὶ ὑδάτων ἐξ αὐτοῦ ἐξέρρουν, ὥστε ἐσχηματίζετο τοῦ Ἡριδανοῦ ποταμοῦ τὸ μέχρι σήμερον κατὰ τὴν Ἀγίαν Τριάδα ἐκθάλλον ρεῦμα. Καὶ τῆς Πυλῆς ὁ λόφος παρυσιάζει τὴν αὐτὴν γεωλογικὴν σύστασιν, ὀρύγματα δὲ ἐντὸς αὐτοῦ καὶ ὑπόνοιαι περισυνήγον τὰ κατασταλάγματα τῶν βροχῶν καὶ ἔφερον ἔξω εἰς πηγὴν, ἥτις ἐγγύτατα τῆς εἰσόδου τῆς παναρχαίας ἐπὶ τοῦ λόφου τῆς Παλλήδος κτισμένης πόλεως καιμένη παρείχετο πόσιμον ὕδωρ εἰς τοὺς κατοικοὺς αὐτῆς διὰ παντὸς τοῦ ἐνιαυτοῦ ἱσως.

Ὅτι δὲ κατὰ τὴν μακρὰν τῶν αἰώνων ἀφροδον, ἐφόσον ὁ χῶρος οὗτος ἦτο κατοικημένος, τὰ ὑπόγεια τῆς Πυλῆς ὕδατι ἐχρησιμοποιοῦντο, μαρτυρεῖ ὁ ὑπεράνω τοῦ στομίου τοῦ ἐτέρου τῶν δύο ὀρυγμάτων διερχόμενος ὀχετὸς, καλυπτόμενος ὑπὸ τῶν συνήθων ἐλλειψοειδῶν κεράμων, δι' οὗ διέρχεται ὑδρορρόη, φέρουσα πάλιν τὸ ὕδωρ ἐξ ὑπονόμου ἐντὸς τοῦ βράχου τῆς Πυλῆς ἐσκαμμένης. Τοῦτο ἔγινε βεβαίως μετὰ τὴν τοῦ ὀρύγματος καταχώσιν, ἥτις δὲν εἶνε προγενεστέρα τῶν Ρωμαϊκῶν χρόνων. Ὑπεράνω δὲ τοῦ ὀχετοῦ τούτου διέρχεται τὸ ἐν τῷ βράχῳ λελαξευμένον ὑδραγωγεῖον, ὅπερ καταντᾷ εἰς τὴν γνωστὴν τοῦ βράχου διάτρησιν, ἀρχεται δὲ ἐκ τοῦ μέσου τῆς νῦν ἀμαξιτῆς (κατὰ τὸ **Α**) ἐκεῖ ὅπου τελευτᾷ τὸ μέγα τοῦ Πεισιστράτου ὑδραγωγεῖον καὶ οἱ σύγχρονοι πῆλιναι σωλῆνες ὡσαύτως.

Οἱ πῆλιναι οὗτοι σωλῆνες παρυσιάζουσι καὶ τι ἄλλο παρατηρήσεως ἄξιον, ὅπερ ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ δὲν ἀνέφερα. Εἶνε ὅμοιοι πρὸς τοὺς τοῦ ἐν Σάμῳ περιωνύμου ὑδραγωγείου τοῦ Πολυκράτους καὶ κατὰ τοῦτο ἀκόμη ὅτι κατὰ διαστήματα δεικνύουσι ἐλλειψοειδῆ ὀπήν, εἰς ἣν ἐφαρμόζεται ἀκριβῶς πῆλινον κάλυμμα. Ἡ ὀπή ἐχρησίμευε βεβαίως διὰ νὰ καθαρίζωνται οἱ ὑδραγωγοὶ σωλῆνες, καθ' ὃν τρόπον ἱσως καθαρίζουσιν αὐτοὺς ἐτι καὶ σήμερον ὡς ἐν Τουρκίᾳ τοῦλάχιστον παρητήρησα διὰ μακρῶν κλάδων κλήματος. Ἡ ὁμοιότης αὕτη τῶν δύο συγχρόνων κατασκευασμάτων ἐκτείνεται καὶ παρέκει, εἰς τὴν προέκτασιν δηλονότι τοῦ μεγάλου ὑδραγωγείου μέχρι σημείου τινός, ἃν καὶ τὸ ὕδωρ αὐτοῦ διοχετεύεται εἰς τοὺς πηλίνους σωλῆνας ὀλίγον ἀνωτέρω τῆς θέσεως ἐν ἣ τελευτᾷ ἐκεῖνο. Τοιοῦτοτρόπως εἰς τὸ τοῦ Πεισιστράτου μέγα ὑδραγωγεῖον ἀρχονται μὲν οἱ πῆλιναι σωλῆνες ὀλίγον κατωτέρω τοῦ σημείου **Β**, δὲν τελευτᾷ ὅμως ἐνταῦθα τὸ ὑδραγωγεῖον, ἀλλὰ μετὰ τὴν γωνίαν προσεβαλλόμενον ὀλίγον κατωτέρω. Καὶ τίνα μὲν λόγον εἶχε τοῦτο—ἂν ὅπως εἶχε σπουδαῖον λόγον—δὲν ἤξεύρω, ἢ παρατηρουμένη ὁμοί

ομοιότης ἔχει τὸν λόγον τῆς εἰς τὴν σύγχρονον καὶ ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἱσως τεχνιτῶν κατασκευῇ τῶν δύο ἔργων. Ὁ περιωνύμος τύραννος τῆς Σάμου Πολυκράτης ἤρξε κατὰ τὸ 532 περίπου μέχρι τοῦ 522, τοῦ δὲ Πεισιστράτου ἡ τρίτη τυραννίς διήρκεσεν ἀπὸ τοῦ 541 μέχρι τοῦ 527, ἐνῷ αἱ δύο πρῶται διήρκεσαν ἀνὰ ἓν ἔτος, 560-559 καὶ 554-553 (τὸ 552-541 ἔχρην ὁ Πεισιστράτος ὡς ἐξόριστος ἐν Ἐρετρίᾳ). Δὲν εἶνε ἐπομένως ἀπίθανον ὅτι ὁ αὐτὸς Μεγαρεύς ἀρχιτέκτων τοῦ Πολυκράτους, Εὐπαλῖνος ὁ Ναυστρόφου ἦτο καὶ ὁ κατασκευαστὴς τοῦ Πεισιστρατείου ὑδραγωγείου (¹).

Ἀκριβέστεραι δ' ἐρευναι θ' ἀποδείξουσιν ἱσως ὅτι ἐτι περαιτέρω χωρεῖ ἡ ὁμοιότης τῆς κατασκευῆς τῶν ἐν Ἀθήναις καὶ Σάμῳ θαυμαστῶν ὑδραγωγείων. Ὁ κ. Δαῖρπελδ ἐξήγησε τὴν συνέχειαν τοῦ ὑδραγωγείου εἰς ἀνωτέρω τοῦ **Β**, πρὸς τὴν ἀρχαίαν δηλονότι ὁδόν. Καὶ ἐγγύτατα μὲν εὑρεν αὐτὸ κατεστραμμένον, περαιτέρω ὅμως ὁ φυσικὸς σκληρὸς βράχος ἀρχεται ὀλίγους πόδας ὑπὸ τὸ νῦν ἔδαφος καὶ πρέπει διὰ τοῦτο νὰ δεχθῶμεν ὅτι ὑπόνομος διὰ τοῦ βράχου τούτου διωρύχθη χάριν τοῦ ὑδραγωγείου εἰς βάθος ἱκανῶν μέτρων. Ἀλλὰ καὶ ἐν Σάμῳ ὁ Εὐπαλῖνος ὁμοίως ἐξείσινον ἔργον ἀνέλαβε, διατρήσας τὸ βουνόν, εἰς ὃ ἐγκλίνει ἡ πόλις, ἀπὸ τῆς μιάς εἰς τὴν ἄλλην πλευρὰν εἰς ἀπόστασιν 1000 μέτρων καὶ ἐπέεινε. Τὴν μεγάλην ταύτην ὑπόνομον ἐθεώρησεν ὁ κόσμος τότε ὡς ἐν τῶν μεγίστων ἔργων τῆς ἐποχῆς καὶ ἐν ἐκ τῶν τριῶν μεγάλων τοῦ Πολυκράτους, καθὰ ὁ Ἡρόδοτος παραδίδει (III 60): «Ἐμήκυνα δὲ περὶ Σαμίῳ μᾶλλον, λέγει ὁ πατήρ τῆς ἱστορίας, ὅτι σφι τρία ἐστὶ μέγιστα ἀπάντων Ἑλλήνων ἐξεργασμένα, ὅρεός τε ὕψηλόν εἰς πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν ὀργυῖας, τούτου ὄρυγμα κατ' ἄρξιν ἀρξάμενον ἀμφίστομον. Τὸ μὲν μήκος τοῦ ὄρυγματος ἐπὶ τὰς στάδιαι εἴσι, τὸ δὲ ὕψος καὶ εὖρος ὀκτὼ ἐκάτερον πόδας. Διὰ παντὸς δὲ αὐτοῦ ἄλλο ὄρυγμα εἰκοσίοπτου βάθος, τρίπουν δὲ τὸ εὖρος, δι' οὗ τὸ ὕδωρ διοχετεύμενον διὰ τῶν σωλῆνων παραγίνεται εἰς τὴν πόλιν ἀγόμενον ἀπὸ μεγάλης πηγῆς». Καὶ τόσον μὲν τεράστιον δὲν ἦτο ἀνάγκη νὰ γίνῃ τοῦ Πεισιστράτου τὸ ἔργον, ἀλλὰ καὶ τοῦτο δὲν ἦτο ὀλιγώτερον σημαντικόν, διότι εἰς μεγάλην ἀπόστασιν ἔβαινε τὸ ὑδραγωγεῖον ἐντὸς τοῦ βράχου δι' ὑπονόμου διερχομένης εἰς βάθος 15 μέτρων ὑπὸ τὸ ἔδαφος. Βεβαίως εὐκολωτέρα ὁδὸς ὑπῆρχε δι' ἀμφότερα τὰ ὑδραγωγεῖα, ἀλλ' ἢ προσύλαξαι τῶν μεγάλων τούτων ἔργων ἀπὸ πάσης ἐχθρικῆς ἐπιβουλῆς ἐν περιπτώσει πολιορκίας ὑψηλότερος τὰ πολυδάπανα καὶ θαυμαστά ἀληθῶς κατασκευάσματα τῶν μεγαλοπρεπῶν τυράννων. Περὶ τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους τῆς Σάμου ἡδύνατο νὰ διοχετευθῇ τὸ ὕδωρ, ὡς ἔπραξεν τοῦτο ἀληθῶς ὁ Ρωμαῖος κατακτητὴς τῆς νήσου βραδυτέρων ὅταν διὰ τὰ βαλανεῖα αὐτῶν ἐχρησίσθησαν ἀφρονώτερα νερά. Ἀλλὰ τὸ ἔργον θὰ ἐξετίθετο τοιοῦτοτρόπως εἰς καταστροφὴν εὐκόλῳ ἐν χρόνῳι ἀνησυχίῳ καὶ πολέμῳ. Διὰ τοῦτο ὁ Πολυκράτης ἐπροτίμησε τὴν διὰ τοῦ ὄρους διοχέτευσιν, ἥτις ἀπὸ πάσης βλάβης ἐξησφάλιζε τὸ ἔργον. Καὶ ὁ Πεισιστράτος δὲ ὁμοίως τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἐπέδιωκεν ὅταν κατασκεύαζε τὸ εἰς μέγα βάθος ἐν ὑπονόμῳι κρυπτόμενον ὑδραγωγεῖον καὶ διεβίβαζεν αὐτὸ ὑπ' αὐτὸν τῆς Ἀκροπόλεως τὸν βράχον διὰ μέσου τοῦ κολοσσαίου Πειλαργικοῦ προτεινίσματος αὐτῆς.

Ὁ κ. Δαῖρπελδ ἔθεσε τὴν σκαπάνην εἰς ἐνέργειαν

(¹) Περὶ τοῦ ἐν Σάμῳ ὑδραγωγείου ἐπραγματεύθη ὁ Ερνέστος Fabricius ἐν Mittheilungen IX τόμῳ (1884) σελ. 463 ἑ.

ἐκεῖ ὅπου ἡ ἐξυδερκεία αὐτοῦ ὡς ἀρχαιολόγου καὶ ἀρχιτέκτονος τὸν ὠδήγησεν. Καὶ ἡ τύχη δὲ ἠνένησεν αὐτὸν κατόπιν θαυμασίως, ὅταν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους σχεδὸν παρὰ τὴν νῦν ἀμαξιτὴν κατὰ τὸ σημεῖον **B** ἀπεκάλυπτε τὸ ἀναμφήριστον ἐκεῖνο λείψανον τοῦ Πεισιστράτεϊο υἱοῦ ὑδραγωγείου. Διότι τοῦ ἄλλου ἡδύνατο νὰ στηριχθῇ τις πρὸς ἐρεῦνάς ἐν τῷ χώρῳ τούτῳ, διευθυνομένης κατὰ τι σχέδιον καὶ οὐχὶ ἀπλῶς ἀποπειρατηρίους, ἃν τὸ σταθερὸν σημεῖον δὲν ὠδήγει αὐτὸν ἐξ ἀρχῆς πρὸς τὸ δύσπορον ἔργον; Ἀλλ' ἀφοῦ αἱ πρῶται ἐπιτυχίαι ἐφαῖδρουν τὸ πρόσωπόν του, τὴν ἐργασίαν ἐξηκολούθησε κατόπιν μετὰ θαυμαστῆς περινοίας. Δὲν εἶνε ἴδιον παντὸς νὰ διακρίνῃ τὰ ἀδιάκριτα ἐν τῷ λαβυρίνθῳ ἐκείνῳ τῶν ὀχετῶν, ὑδραγωγῶν, δεξαμενῶν, φρεάτων, ὀρυγμάτων, τὰ ὅποια οἱ αἰῶνες ἐπέθηκαν ἐπ' ἄλληλα. Καὶ ἐκεῖ δὲ ὅπου νῦν ἀνασκάπτει τὰ τετραγωνικὰ ὀρύγματα καὶ τὰς πηγὰς τῆς Καλλιρρόης ἀποκαλύπτει, μόνον ἐξυδερκίης παρατήρησις καὶ λεπτομερὴς ἐξέτασις ἀφάνῳ εἰς ἄλλους τεκμηρίων ἡδύνατο νὰ ὁδηγήσῃ αὐτόν. Τὸ τελικὸν ὅμως ἀποτέλεσμα τῆς μεγάλῃς, ὡς δὲν ἐδίστασα νὰ ὀνομάσω αὐτὴν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἐπιχειρήσεως, θὰ εἶνε ἐλπίζω θαυμασιώτερον τῶν μέχρι τοῦδε ἐξαχθέντων συμπερασμάτων. Ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τούτου θέτομεν τὸν πόδα ἐκεῖ ὅπου εἰργάσθησαν αἱ χεῖρες τῶν παναρχαίων κατοίκων τοῦ ἄστεως τῆς Παλλάδος. Αἰῶνων ἱστορικῶς ἀγνώστων ἢ ἐφ' ὧν ὁ μῦθος μόνον σκιὰν ἱστορικῆς ἀληθείας ἐπιρίπτει γεγονότα τινὰ σημαντικὰ διαλευκίνονται κατὰ θαυμαστὸν τρόπον ἐνώπιον ἡμῶν. Ὑποθέσεις ὥραϊαι, γοητευτικὰ ὄνειροπολήματα μᾶλλον τοῦ ποιητοῦ ἅμα καὶ μεγάλου ἱστορικοῦ Κουρτίου καταπίπτουσι πρὸ τῶν ἐναργῶν ἀποδείξεων τῆς θετικῆς ἐρεῦνης. Ἡ ποίησις χάνει καὶ κερδίζει ἀντ' αὐτῆς ἡ ἀλήθεια, κερδίζουσα ὅμως καὶ αὕτη πάλιν νέον ἔδαφος δι' ἐκείνην, διότι ποίησις εἶνε πᾶσα ἡ ἀλήθεια τῆς ἱστορίας τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος.

Εἶχα σημειώσει τᾶνωτέρω ὅτε παρατήρησα ὅτι καὶ δεύτερον ἐκ Καρᾶ¹ ὁ γκλόβιον ἡ σκαφή εἰς φῶς ἤγαγεν, ὅστις ὄχι μόνον εἰς τὴν κρήνην ἀνῆκεν, ἀλλὰ καὶ τι ἀναμφισβήτητον τεκμήριον τῆς ἡλικίας αὐτοῦ φέρει. Τοῦτο εἶνε ὁ ἐν εἶδει **Z** λελαξευμένος τύπος τοῦ σιδηροῦ συνδέσμου (Klammer), ὅστις τὸν λίθον τοῦτον συνδέει πρὸς τὸν μετ' αὐτοῦ συναπτόμενον, ὁ δὲ κ. Δαῖρπελδ πρὸ πολλοῦ παρατήρησεν ἐξ ἄλλων τε καὶ τῶν λειψάνων τοῦ παλαιότερου παρὰ τὸ θέατρον ἱεροῦ τοῦ Διονύσου ὅτι ὁ τύπος οὗτος συνειθίζετο κατὰ τὸν θρον αἰῶνα, ἐνῶ εἰς τὰ μνημεῖα τοῦ ἑξῆς αἰῶνος οἱ τύποι τῶν συνδέσμων τῶν μαρμάρων εἶνε σχήματος διπλοῦ **T** (ἡ ὀριζοντία κεραία καὶ κάτωθεν). Ἀλλῶς ὁ πῶρινος οὗτος λίθος φέρει λεπτὸν στρῶμα ἀμμοκονίας, ἐφ' οὗ ἐσχηματίσθη ὁμοίως ὡς καὶ ἐπὶ τοῦ ἐτέρου ἐκ τῆς συνεχῆς τοῦ ὕδατος ῥοῆς τὸ ἀναπόφευκτον πουργί. Ὁ λίθος φαίνεται ὡς νὰ ὤρθετο ὑπὸ τὸν ἀνωθεν τὸ ὕδωρ παρέχοντα κρουνὸν, κοιλότης δὲ τις ἡμικυκλική, ἥς ἡ λεῖα ἐπιφάνεια κλίνει κατωφερῶς πρὸς τὴν παρειάν αὐτοῦ, καὶ ἐκτείνεται ὡς γλῶσσα μέχρι τινὸς σημείου αὐτῆς, φαίνεται ὅτι ἐπίτηδες μὲν τὸ κατ' ἀρχῆς ἐλαξεύθη, λειότερα δὲ κατόπιν κατέστη ἐκ τῆς προστριβῆς τῶν στάνων, αἵτινες προσηρείδοντο οὕτως ἵνα πληρωθῶσιν ἐκ τοῦ ἔνωθεν κρουνοῦ. Καὶ ἄλλη κοιλότης παρ' αὐτὴν, ἐπιμυκηστέρου σχήματος, ἐν μέρει μόνον παρατηρεῖται διότι ὁ λίθος ἐντεῦθεν εἶνε ἀποκεκρουσμένος. Καὶ μικραὶ τινες ὀπαὶ ἐπὶ τῆς στενωτέρας πλευρᾶς φαίνονται χρησιμεύσασαι πρὸς

ὑποδοχὴν τῆς γνωστῆς ἐκείνης ἀπορύσεως οὕτως εἰπεῖν τῶν ἀρχαίων στάνων, ἥτις εἰς ὁπὴν τινα ἐφαρμοζομένη ἐστέρωνε τὸ ἀγγεῖον ἕως οὗ πληρωθῇ τοῦτο ἐκ τοῦ κρουνοῦ.

Εἰς δύο σημεῖα νῦν σκάπτει ὁ κ. Δαῖρπελδ. Παρατήρησαμεν ὅτι ὑπὲρ τὸ στόμιον τοῦ ἐνὸς τετραγωνικοῦ ὀρύγματος ἔφερεν ὕδωρ ἐκ τῆς ἐν τῷ βράχῳ τῆς Πινυκῆς ὑπονόμου ὑδραγωγείον, ὅπερ διέτεμνε τὴν σημερινὴν ἀμαξιτὴν. Ὀλίγον ἀνωτέρω τοῦ σημείου τούτου κεῖται τὸ ὄριον, ὅπου ὁ φυσικὸς βράχος, ἐφ' οὗ βαίνει ἡ νυνἀμαξιτὴ, αἴφνης διακόπτεται καὶ σχηματίζεται οὕτω κοιλότης, εἰς τὴν ὅπου ὡς ἀλλοῖστα ἡδύνατο νὰ εὐρίσκηται ἡ Ἑννεάκρουνος, διότι ὁ γῶρος οὗτος κεῖται ἀμέσως ὑπὸ τὴν δεξαμενὴν **A**, συνάμα δὲ διότι ἐξ αὐτοῦ ἀκριβῶς φαίνεται ἀρχόμενος πλατὺς ὀχετὸς ἀποκαλυφθεὶς εἰς μέτρων τινῶν βάθος ἀριστερόθεν (τῷ ἀνιόντι) τῆς νῦν ἀμαξιτῆς, ὁ ὀχετὸς δὲ οὗτος πιθανώτατα ἐχρησίμευε πρὸς διοχέτευσιν τῶν ἐκ τῆς Ἑννεακρουνοῦ καταρρεόντων ὑδάτων εἰς τὴν μεγάλην ὑπόνομον τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ. Ἐνταῦθα λοιπὸν ἀνασκάπτεται νῦν τὸ ἔδαφος. Ἐξ ἐτέρου δὲ ἀποκαθαίρει τὴν ἀρχαίαν ὁδὸν ἐπὶ νοτιώτερον τῶν τάφων, ἥς τὴν διευθύνει δεικνύουσι τὰ τε ἐκτέρωθεν τοῦ πολυγωνικοῦ οἰκοδομίας τρόπου τείχεϊ οἰκῶν καὶ ἡ κατὰ μεσῆς βαίνουσα γνωστὴ ὑπόνομος. Ἐπειδὴ δὲ αὕτη κεῖται εἰς μέγα βάθος ἐνταῦθα, τὸ μέγα ὑδραγωγεῖον **B** πρέπει νὰ διήρχετο ἀνωθεν αὐτῆς κατὰ τὴν μικρὰν καμπήν, ἥτις παρατηρεῖται ἐν τῷ σχεδιογραφίᾳ, κατόπιν δὲ θὰ εἰσέρχεται εἰς τὸν βράχον, ὅστις ἐντεῦθεν πλέον ἀνέρχεται μέχρι σχεδὸν τοῦ σημερινοῦ ἐδάφους. Κατωτέρω πρὸς τὸ σημεῖον **B** αἱ δοκιμαστικαὶ ὀπαὶ ἀπέδειξαν ὅτι κατὰ τὸ μέρος τοῦτο τὸ ὑδραγωγεῖον εἶνε κατεστραμμένον.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΩΤΗΡΙΑΔΗΣ

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

¹ Ἀόρατον βάρος. Πόσον βάρος ἔχει ὁ ἄηρ ὁ περιεχόμενος ἐντὸς αἰθούσης μήκους 10 μέτρων, πλάτους 8 καὶ ὕψους 5; Ὁ ἐντὸς τῶν διαστάσεων αὐτῶν περιλαμβανόμενος ἄηρ ἔχον ὄγκον 400 κυβικῶν μέτρων βαρύνει 400 χιλιόγραμμα ἤτοι περὶ τὰς 300 ὀκάδας. Τίς θὰ τὸ ὑπέθετε;

— Ἀφοῦ καὶ τὰ γραμματοσήμα θεωροῦνται ὡς ἐστίαι μικροβίων, ἅτινα μεταφέρουσιν ἀπὸ τόπου εἰς τόπον, φαντασθῆτε τί εἶνε τὰ ἐν κυκλοφορίᾳ ἑλληνικὰ χαρτονομίσματα!

— Οἱ στρουθοκάμηλοι κατὰ τὰς μαρτυρίας ἀξιόπιστων περιηγητῶν ἀρέσκονται εἰς εἶδος χοροῦ ὁμοιάζοντος πολὺ μὲ βάλς καὶ χορεύουσι καθ' ὁμάδας μέχρι μανίας καὶ μὲ κίνδυνον νὰ συντρίψωσι τοὺς πόδας τῶν.

— Μία μόνη κομητεία τῆς Καλιφορνίας, ἡ τοῦ Ἀγίου Βερναρδίνου, παράγει ἐτησίως πορτοκάλια πληροῦντα κατὰ τὴν ἐξαγωγήν 1500 σιδηροδρομικὰς ἀμάξας καὶ ἀξίζοντα 7,500,000 φράγκα. Τὰ καλλιεργούμενα εἶδη εἶνε 36.

— Ὅλαι αἱ μεγάλαι πόλεις τῆς Εὐρώπης εἶνε χρεωμέναι, ἡ δὲ ἀναλογία τοῦ χρέους ὡς πρὸς τοὺς κατοίκους εἶνε κατὰ κεφαλὴν: Τῶν Βρυξελλῶν 1600 φράγκα, τῶν Παρισίων 800, τῆς Φραγκφούρτης 317, τοῦ Μιλάνου 218, τῆς Βιέννης 195, τοῦ Βερολίνου 154. Πόση ἄρα γε νὰ εἶνε ἡ τοῦ καταχρεωμένου δήμου Ἀθηνῶν;

— Ὁ μικρὸς Νίκος πρὸς τὸν πατέρα του τὸν ὁποῖον βλέπει πάντοτε ἀναζητοῦντα τὰ σπύρτα διὰ νὰ ἀνάψῃ τὸ σιγάρον καὶ ὀργιζόμενον διότι δὲν τὰ εὕρισκε: Μπαμπά, γιατί δὲν ἀγοράζεις λοιπὸν ἀναμμένα τὰ σιγάρα σου;

¹ Ἐκ τοῦ γνωστοῦ λατομείου τοῦ Ὑμηττοῦ.